

Wanda Jarzabek

KOMISJA PODRĘCZNIKOWA A STOSUNKI PRL–RFN W LATACH 1972–1975

Powstanie komisji zajmującej się rewizją treści zawartych w podręcznikach szkolnych w PRL i RFN było jednym z przejawów normalizowania stosunków między obydwoma państwami.

Kontakty między państwowymi Komitetami ds. UNESCO zainicjowane zostały z inicjatywy strony niemieckiej w Paryżu w czasie trwającej w październiku i listopadzie 1970 roku XV Konferencji Generalnej UNESCO.

Warszawa nie była rozmowom przeciwna, ale były one przez ówczesne władze postrzegane w szerszym kontekście, jako jeden z elementów stosunków dwustronnych, i chciano, aby rozpoczęły się po ratyfikacji Układu o podstawach normalizacji stosunków między PRL a RFN, który, jak zakładano, miał być wkrótce podpisany. Nie spodziewano się wówczas zupełnie, że jego ratyfikacja będzie się później tak bardzo przeciągała¹.

Prace komisji były ważnym elementem w procesie normalizacji stosunków dwustronnych między PRL i RFN. W omawianym okresie

¹ W. Jarzabek: *Polska Rzeczpospolita Ludowa wobec polityki wschodniej Republiki Federalnej Niemiec w latach 1966–1976. Wymiar dwustronny i międzynarodowy*, Warszawa 2011, podrozdział: *Komisja podręcznikowa i jej rola w procesie normalizacji*, s. 367 n. Na temat prac komisji por. W. Markiewicz: *Wpływ Ostpolitik na postawę i ustalenia Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej*, w: J. Fiszer, J. Holzer (red.): *Recepcja Ostpolitik w RFN i w krajach bloku komunistycznego Polska, ZSRR, NRD, Czechosłowacja, Węgry*, Warszawa 2004, T. Strobel: *Die Gemeinsame deutsch-polnische Schulbuchkommission. Ein spezifischer Beitrag zur Ost – West – Verständigung 1972–1989*, „Archiv für Sozialgeschichte” 2005, nr 45.

jej prace były uzależnione od ogólnego stanu stosunków między państwowych. Komisja rozpoczęła prace pod patronatem komitetów narodowych UNESCO, w sensie formalnym komisja składała się z ekspertów, specjalistów od stosunków polsko-niemieckich. Po stronie polskiej w przygotowywaniu spotkań uczestniczyli przedstawiciele władz, prace komisji były nadzorowane i koordynowane przez MSZ, szczególnie Departament IV i Departament Współpracy Kulturalnej i Naukowej. Po roku 1971 sprawy niemieckie leżały w gestii wiceministra Józefa Czyrka, interesował się nimi Wydział Zagraniczny oraz Wydział Nauki i Oświaty KC PZPR. Komisja współpracowała z Departamentem Programów Nauczania Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa oraz Instytutem Programów Szkolnych (IPS).

Czasem kontakty miały charakter konfliktogenny, np. z IPS. Po usunięciu przez przewodniczącego polskiego zespołu części ekspertów mało jego zdaniem przydatnych w pracach, IPS uznał, że jego rola została zredukowana do kwestii organizacyjnych i wystosował notatkę na temat prac Komisji UNESCO do MSZ².

Krytykowano m.in. brak ustalania z nim wystąpień członków komisji, brak taktyki, używanie języka niemieckiego jako języka obrad. Członków polskiego komitetu oskarżano też o świadome wydłużanie obrad, „aby przedłużyć wyjazdy zagraniczne”³. MSZ, jak się wydaje, potraktował te komentarze jako przejaw swoistej rywalizacji między komisją i IPS.

Pierwsze spotkanie przedstawicieli obydwu państw odbyło się w dniach 22–26 lutego 1972 roku w Warszawie. Delegacji RFN przewodniczył prof. Georg Eckert, a polskiej prof. Władysław Markiewicz. Drugie spotkanie odbyło się w Brunzshwiku, obejmowało też prace grup ekspertów, którymi ze strony polskiej kierował prof. Janusz Tazbir. W polskiej notatce omawiającej spotkanie zwracano uwagę na przewagę zwolenników SPD i polityki ówczesnego rządu RFN w składzie delegacji niemieckiej, chociaż reprezentowani byli również krytycy ówczesnej koalicji, dostrzegano również dobrą wolę i chęć współpracy po stronie niemieckiej.

² Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej: AMSZ), Dep. IV, z. 32/82, w.16, Uwagi na temat pracy Komisji UNESCO d.s. weryfikacji treści podręczników szkolnych NRF, b.d. (1974).

³ Ibidem.

Jednym z problemów był m.in. sposób upowszechniania i wprowadzania w życie wypracowanych zaleceń. W przypadku PRL, przynajmniej teoretycznie, mogło to być prostsze ze względu na scentralizowany charakter państwa i systemu nauczania, w tym ustalania programów szkolnych i zatwierdzania podręczników. W przypadku RFN federacyjna struktura państwa uniemożliwiała wydanie obowiązującej wszystkie landy dyrektywy dotyczącej sposobu weryfikacji podręczników szkolnych. Niektóre landy publikowały zalecenia, inne nie, np. przeciwna im była Bawaria, Badenia-Wirtembergia, Szlezwik-Holsztyn.

Choć Warszawie zależało na zmianach w treści podręczników niemieckich, strona polska też nie wcielała w życie zaleceń, nie publikowała ich, na co zwracał uwagę Marian Wojciechowski⁴. Podsumowując stan prac komisji wiosną 1975 roku profesorowie Markiewicz i Wojciechowski wskazywali na zaniedbania obydwu stron. Zauważali też, „jeśli idzie o wdrażanie zaleceń, już opracowanych, nie ujawniamy ze względów taktycznych, wobec opinii publicznej tego, że zmiany dokonane już w podręcznikach szkolnych w RFN idą dalej, niż można by się tego spodziewać”⁵. Pisano również: „Strona polska nie wywiązuje się z realizacji wspólnych zaleceń, za co odpowiedzialny jest Instytut Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania. Instytut ten sprawy wdrażania wspólnych zaleceń nie traktuje »jako swojej« [...]”⁶.

Warszawie zależało szczególnie na oznaczeniach granicy polsko-niemieckiej na mapach, wiele trudności sprawiało ustalenie wspólnego stanowiska dla okresu po 1945 roku. Nie chciała, aby w zaleceniach znalazły się zapisy odnoszące do problemu niemieckiego, tzn. kwestii Niemiec jako całości, Berlina Zachodniego. Woląa skupiać się na zagadnieniach dwustronnych, w tym eksponować rolę układu z 7 grudnia

⁴ AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16, Sprawozdanie z pobytu w Republice Federalnej Niemiec (Bonn) na zaproszenie Junge Union, celem wzięcia udziału w konferencji poświęconej problemom rewizji podręczników szkolnych w zakresie historii i geografii obu krajów (21–22 XII 1974 r.), M. Wojciechowski,

⁵ AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16, Informacja. Polsko-zachodnioniemieckie rozmowy dotyczące rewizji treści podręczników szkolnych, W. Markiewicz, M. Wojciechowski, 3 VI 1975 (Dokument nr 4).

⁶ Ibidem.

1970 roku. Wydaje się, że Warszawa starała się o eksponowanie pewnych wątków, np. stronie rządowej zależało na wyeksponowaniu roli SPD. Za złe stronie niemieckiej miano: „zamazywanie cezury zwrotu w polityce wschodniej RFN po przejściu steru władzy przez koalicję rządową Brandta-Scheela (próba przypisywania zasług w polityce wschodniej rządowi chadeckim)”⁷. Oczywiście po powstaniu rządu SPD/FDP polityka RFN uległa zmianom, w dużym stopniu ze względów międzynarodowych, ale modyfikację polityki wobec Europy Wschodniej zapoczątkował kanclerz Ludwig Erhard, wystosowując 24 marca 1966 roku tzw. notę pokojową do państw bloku wschodniego (bez NRD). W literaturze przedmiotu – i niemieckiej, i polskiej – bardzo często początki *Ostpolitik* Niemiec datuje się jednak na 1969 rok.

Polscy współprzewodniczący Markiewicz i Wojciechowski byli zdania, że komisja powinna kontynuować pracę także po ustaleniu zaleceń dla okresu po 1945 roku, a jej prace „nie powinny być podporządkowane wymogom codziennej praktyki politycznej na odcinku Warszawa-Bonn, tzn. nie powinny być instrumentem realizacji doraźnych naszych celów politycznych wobec RFN. Jest to dłuższa sprawa – chodzi w pierwszym rzędzie o dokonanie wyłomu w dotychczasowym obrazie Polski w świadomości historycznej młodego pokolenia Niemców w RFN”⁸. Prace przedłużono, Komisja istnieje do chwili obecnej.

Wstępny projekt zaleceń przygotowywano przy udziale obu stron w czerwcu 1975 roku, ale nie został on przyjęty przez komisję niemiecką, która zaproponowała nową wersję nazywaną projektem kolońskim, który polska strona uznała za niemożliwy do przyjęcia, gdyż dokonano w nim wyeksponowania „kwestii »Niemiec jako całości«, wyeliminowania słów »uznanie granicy na Odrze i Nysie przez RFN« na rzecz terminów użytych w układzie Polska-RFN z dn. 7.XII.1970 r., gdzie – jak wiadomo – słowo »uznanie« nie występuje. Dotyczy to również wprowadzenia do projektu kolońskiego »wymiany apeli« pomiędzy episkopatem polskim i episkopatem zachodnioniemieckim”⁹.

⁷ AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16, Notatka informacyjna dot. VII sesji Komisji PRL i RFN ds. rewizji podręczników szkolnych, J. Czyrek, 21 X 1975 (Dokument nr 6).

⁸ AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16, Informacja (Dokument nr 4).

⁹ AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16, Notatka dla MSZ, M. Wojciechowski, 14 VII 1975.

Wypracowano łącznie 26 zaleceń z zakresu nauczania historii oraz 7 zaleceń dotyczących nauczania geografii, zostały przyjęte w czasie dziewiątego posiedzenia komisji, które miało miejsce w Brunszwiku w dniach 4–7 kwietnia 1976 roku¹⁰.

Warszawa starała się też zdyskontować prace komisji na innych polach swojej aktywności dyplomatycznej, np. w trakcie II fazy KBWE¹¹.

Prace komisji nie doczekały się do tej pory monografii, mimo iż szczególnie w okresie 1970–1976, w czasie wypracowywania zasad normalizacji stosunków dwustronnych między PRL a RFN, była ona jednym z ważniejszych elementów w polityce niemieckiej Warszawy. Publikowane poniżej dokumenty przybliżają pewne aspekty jej prac.

*

W prezentowanych dokumentach zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję oraz oryginalne podkreślenia fragmentów. Uwzględniono sygnatury kancelarii wytwórcy dokumentu, ale pominięto sygnatury kancelarii odbiorcy (odbiorców). W przypisach tekstowych nie uwzględniono paraf osób czytających dokumenty, znajdujących się na marginesach dokumentów oraz uwag roboczych, np. „zwrot do kancelarii”.

¹⁰ E. Nasalska: *Polsko-niemieckie dyskursy edukacyjne: lata 1949–1999*, Warszawa 2004, s. 32 n. Autorka przytacza zalecenia 21–24.

¹¹ AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16, Notatka informacyjna o kierunkach działania w latach 1974–1975 na rzecz rewizji treści podręczników szkolnych i nauczania w NRF – w zakresie dotyczącym informacji o Polsce, jej historii, kulturze i współczesnym rozwoju, W. Chabasiński, 7 XII 1973 (Dokument nr 3).

Dokument 1

Not. Nr 133/DWKN/72

Warszawa, dnia 1 marca 1972 r.

/-/ Olszowski

POUFNE

Otrzymują:

Tow. Jabłoński
Tow. Olszowski
Tow. Tejchma
Tow. Łukaszewicz
Tow. Frelek
Tow. Bek
Tow. Jezierski
Tow. Kaczmarek
Tow. Krassowska
Tow. Wroński
Tow. Pospieszyński
Tow. Szmielew

Tow. Czyrek
Tow. Spasowski
Tow. Trepczyński
Tow. Bisztyga
Tow. Druto
Tow. Jaroszek
Tow. Poleszczuk
Tow. Staniszewski
W.I.

Kurierem:

Przedstawicielstwo
Handlowe w Kolonii,
Misja Wojskowa
w Berlinie Zach.

PILNA NOTATKA

o przebiegu i wynikach polsko-zachodnioniemieckiego spotkania
w sprawie weryfikacji podręczników szkolnych.

W dniach 22–26 lutego 1972 r. odbyło się w Warszawie pierwsze spotkanie delegacji pracowników nauki, specjalistów i ekspertów w zakresie podręczników szkolnych z Polski i z NRF, poświęcone zapoczątkowaniu konkretnych działań i wymianie poglądów w sprawie weryfikacji treści podręczników i dostosowania ich do wymogów zapoczątkowanego procesu normalizacji wzajemnych stosunków między obu krajami.

Zgodnie z naszymi założeniami, spotkanie przeprowadzono pod patronatem Komitetów d/s UNESCO Polski i NRF, na płaszczyźnie działań i kontaktów społecznych realizowanych zgodnie z zasadami UNESCO. W toku spotkania okazało się, iż jest to bardzo dobra płaszczyzna dla rozwinięcia tej akcji i przeprowadzenia naszych postulatów w stosunku do treści i założeń wychowawczych podręczników stosowanych aktualnie w szkolnictwie NRF^a.

Delegacji Komitetu d/s UNESCO z NRF przewodniczył prof. dr Georga Eckert, Dyrektor Międzynarodowego Instytutu Podręczników Szkolnych w Brunświku – piastujący jednocześnie funkcję przewodniczącego Komitetu d/s UNESCO w NRF; w skład delegacji wchodziło 11 specjalistów – w tym 6 profesorów wyższych uczelni.

Delegacja Polskiego Komitetu d/s UNESCO przewodniczył Sekretarz Wydziału I PAN prof. dr Władysław Markiewicz – jako Wiceprzewodniczący Polskiego Komitetu d/s UNESCO. Roboczo kierował pracami grupy polskich ekspertów prof. dr Janusz Tazbir, Wicedyrektor Instytutu Historii PAN. Korzystając z prawa gospodarzy, skład delegacji polskiej był liczniejszy – w tym 15 samodzielnych pracowników nauki – uwzględniając także udział doświadczonych dydaktyków i autorów podręczników szkolnych, przedstawicieli wydawnictw: PPWK [Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Książkowych] i PZWS [Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych], etc.

Przebieg spotkania należy ocenić pozytywnie, przyniosło ono korzystne dla Polski rezultaty – pozwoliło na przedstawienie w sposób pryncypialny i krytyczny naszych postulatów co do przedstawiania problematyki polskiej w podręcznikach NRF, a co więcej na przeprowadzenie naszego stanowiska w niektórych okresach historycznych, czy też prowadzenie zapoczątkowanej wymiany poglądów z naszego punktu widzenia lub naszych przesłanek oceny poszczególnych problemów.

Potwierdziło się, jak pożyteczne i nieodzowne były merytoryczne przygotowania polskich specjalistów organizowane przez Departament Programów Nauczania Min.[isterstwo] Oświaty i Szk.[olnictwa] Wyż.[szego]; rzeczowe, zwarte i przekonywujące referaty i wystąpienia członków delegacji polskiej zawierały nie tylko konieczną sumę informacji naukowych i ocen, lecz stworzyły także sprzyjającą nam atmosferę naukowej rzeczowości, która utrzymała się przez cały czas spotkania. Należy także podkreślić wkład starań organizacyjnych ze strony Polskiego Komitetu d/s UNESCO i duże zrozumienie dla wagi tego przedsięwzięcia.

Delegacja Komitetu d/s UNESCO z RFN przyjechała bez przygotowanych uprzednio referatów czy wystąpień merytorycznych; ogólne wystąpienia prof. Eckerta na temat celów weryfikacji podręczników szkolnych były utrzymane w tonie dość przyjaznym, pozbawione elementów kontrowersyjnych, wyraźnie opowiadające się za czynnym poparciem obecnego rządu RFN i dążeniem do normalizacji

[2]

^a Na marginesie odręczny komentarz p.p. S. Staniszewskiego: Bez przesady! Ważne jest jaka będzie realizacja postanowień w RFN.

stosunków z krajami socjalistycznymi. Podkreślając zgodność intencji obu krajów, prof. Eckert wspominał o osobistym zainteresowaniu Prezydium NRF G.[ustawa] Heinemanna, który odwiedzając ostatnio Instytut w Brunświku został poinformowany o akcji podejmowanej wspólnie z polskimi specjalistami dla poprawy treści podręczników szkolnych. Prof. Eckert wspominał także niejednokrotnie o korzystnej atmosferze dla tych prac, jaka panuje w prowincjonalnych rządach Dolnej Saksonii oraz Północnej Nadrenii-Westfalii; podkreślił także jednomyślne opowiedzenie się w dn. 5.2.br. przez plenarne zebranie Zarządu Głównego Zw.[iązku] Zaw.[odowego] Nauczycieli i Wychowawców w NRF na rzecz przeprowadzenia weryfikacji podręczników między PRL i NRF.

W sprawie konieczności ratyfikacji układu podpisanego między PRL i NRF, delegacja NRF zajmowała jednolite stanowisko, popierające dążenia rządu Kanclerza Brandta^b.

Należy także odnotować, że w trakcie polemicznego i rzeczowego jednocześnie przebiegu wymiany poglądów na spotkaniu – nie próbowano atakować NRD. Wymiana zdań dotyczyła wyłącznie podręczników szkolnych wydawanych w NRF i w PRL. Analogicznie, przez cały czas spotkania delegacja Polskiego Komitetu d/s UNESCO stwierdzała i podkreślała, że prowadzi wymianę poglądów z delegacją Komitetu d/s UNESCO z Niemieckiej Republiki Federalnej (choć oficjalna nazwa brzmi: „Niemiecki Komitet d/s UNESCO”) – co nie wywoływało replik, czy też innych stwierdzeń uzurpujących prawo do wyłącznej reprezentacji.

W trakcie spotkania zauważalne były jednak pewne małe manewry taktyczne ze strony delegacji NRF – sprowadzały się one do następujących momentów:

- nieco tendencyjnie usiłowano pomniejszać znaczenie podręcznika szkolnego w procesie nauczania i wychowania w NRE; podkreślano „demokratyczne prawo nauczyciela” do wyboru odpowiednich materiałów dydaktycznych i tematów, a nawet podręczników i lektur szkolnych;

- wspomniano o rzekomo już dość zaawansowanym przemieszczeniu się zainteresowań młodzieży i pedagogów, z tradycyjnych do tej pory w nauczaniu stosunków dwustronnych między krajami – na rzecz stosunków i więzów wielostronnych między krajami Europy, a w tym stosunków w obrębie EWG; wspomniano, że zwłaszcza w nauczaniu historii i geografii nauczyciel w przygotowaniu materiału lekcyjnego o wiele chętniej odwołuje się do tematów objętych autopsją własną i uczniów – tu zaś doświadczenia z Polski są znikome, gdyż istniały wielkie utrudnienia w podróżach i wymianie pedagogów i uczniów;

- w pierwszej fazie rozmów, próbowano kontynuowanie podjętych rozmów w sprawie podręczników odsunąć aż na jesień br. – ostatecznie jednak przyjęto (prawdopodobnie po zasięgnięciu opinii z Bonn) proponowany przez nas i dogodny

[3]

^b Na marginesie komentarz: „Rohde też? (powinno być Rhode. Prof. Gotthold Rhode był jednym z członków delegacji niemieckiej) – innych poglądów czy też zastrzeżeń co do istoty układu nie zgłaszano.

termin następnego spotkania w NRF w maju 1972 r. – co pozwoli nam na odpowiednio intensywne kontynuowanie dobrze zapoczątkowanej akcji.

Obie delegacje osiągnęły zgodność, co do pilnej potrzeby usunięcia z podręczników szkolnych ujawnionych błędów natury rzeczowej jak np. nieścisłości danych statystycznych i liczbowych, jaskrawych zniekształceń i zafałszowań, błędów w danych, etc. Odnotowano słuszny postulat delegacji NRF, by wspólnie zatroszczyć się o udostępnienie szkołom w NRF np. większej ilości szkolnych filmów oświatowych^c ukazujących przeszłość i teraźniejszość Polski, by wydatnie zwiększyć ilość tytułów polskich filmów oświatowych i dokumentalnych w sieci filmotek szkolnych w NRF, by rozważyć możliwość wspólnej produkcji filmów dydaktycznych o Polsce i jej rozwoju, wspólnego wydawania zbiorów materiałów źródłowych, antologii, dostarczania wydawcom w NRF z Polski aktualnych fotosów, opracowań tematów związanych z naszym krajem, najnowszych danych do publikacji etc. – co powinno iść w parze z podjętą akcją weryfikacji podręczników szkolnych.

W toku wymiany poglądów osiągnięto również jednoznaczne dla nas stanowisko w sprawie przedstawiania skutków polityki faszyzmu hitlerowskiego, cierpień doznanych przez naród polski i prowadzonej walki narodowo-wyzwoleńczej; delegacja NRF podkreślała istotne znaczenie właściwego ujęcia tego problemu w podręcznikach NRF; prosiła także o konsultacje i pomoc materiałową z naszej strony przy opracowywaniu tego kompleksu zagadnień przez autorów i wydawców.

W szeregu innych spraw i kręgów problemowych – zaprezentowano nasze stanowisko i postulaty, co zostało uważnie przyjęte do wiadomości przez delegację NRF, dokonano wstępnej wymiany poglądów. Okazało się, że najobszerniejsze i najtrudniejsze zarazem do ustalenia są okresy historyczne: XIX wieku, okresu międzywojennego, a także okresu po r. 1945. Problemy te będą musiały być jeszcze bardziej obszernie i gruntownie dyskutowane na następnych spotkaniach. Uznano także celowość łącznego rozważania problemów związanych z nauczaniem najnowszej historii łącznie z problemami nauczania geografii.

Obie delegacje zgodnie zwróciły uwagę na potrzebę uwzględnienia w tej akcji również treści do zweryfikowania w różnych podręcznikach wychowania obywatelskiego i społecznego – jako że w NRF znaczna część problematyki współczesnej zawiera się właśnie w podręcznikach do tych przedmiotów, stanowią one niejako przedłużenie wykładu historii najnowszej.

W wyniku przeprowadzonego pierwszego spotkania i zgodnie z poprzednio ustalonym stanowiskiem (Vide „Pilna Notatka” Nr DWKN/86/72 z dn. 15.2.br.) – Departament Współpracy Kulturalnej i Naukowej proponuje podjęcie następujących wniosków i zaleceń:

1. Prowadzenie merytorycznej i organizacyjnej strony podjętej akcji wobec NRF w dalszym ciągu przez Departament Programów Nauczania w Min.[isterstwie]

^c Odreźny komentarz na marginesie: „Sprawa nie jest nowa. Istnieje bezwład naszej strony”.

Oświaty i Szk.[olnictwa] Wyższego, a na zewnątrz korzystania nadal z dogodnej płaszczyzny i patronatu Komitetów d/s UNESCO. Utrzymanie pod kierownictwem Dep.[artamentu] Programów Nauczania nadal prac podjętych przez wyłonioną grupę polskich ekspertów i ich kontynuowanie.

2. Przeprowadzenie w kompetentnych gremiach polskich placówek naukowych wewnętrznej dyskusji merytorycznej nad szczegółowymi problemami przedstawionymi w czasie spotkania z delegacją NRF, a to w celu dalszego precyzowania naszego stanowiska, zdobywania dodatkowych argumentów, krytyki tych postulatów ze strony NRF z którymi nie możemy się zgodzić, itd.

3. Delegowanie na drugie spotkanie w NRF, termin którego wstępnie ustalono na dni od 9 do 13 maja 1972 r., pod auspicjami Polskiego Komitetu d/s UNESCO, grupy naszych pracowników nauki i ekspertów w składzie ok. 15 osób, biorąc pod uwagę zaawansowanie prac i większą ilość problemów szczegółowych do przedyskutowania i ustalenia. W składzie delegacji należy uwzględnić przedstawicieli nauk historycznych i geograficznych oraz nauki współczesnych zagadnień społecznych, przedstawicieli Departamentu Programów Nauczania MOiSzW oraz DWKN MSZ, wydawnictw PZWS i PPWK – utrzymując w zasadzie trzon delegacji polskiej, która prowadziła rozmowy w Warszawie. Przewodnictwo delegacji powierzyć prof. dr Władysławowi Markiewiczowi, a robocze kierownictwo pracami zespołu ekspertów prof. dr Januszowi Tazbirowi.

4. Należy zachować nadal ofensywną, a jednocześnie konkretną pod względem naukowym metodę przedstawiania naszych poglądów i postulatów. Powinno to znaleźć wyraz w przygotowaniu zawczasu referatów i wystąpień problemowych, argumentacji wobec postulatów zgłoszonych przez delegację NRF w Warszawie, a także w podjęciu z naszej inicjatywy nowych istotnych dla nas problemów, m.in. w zakresie nauczania współczesnych zagadnień społecznych w NRF.

5. Konieczne będzie sprecyzowanie przynajmniej w zarysie naszego stanowiska odnośnie realnych możliwości dostarczenia do NRF większej ilości odpowiednich filmów dydaktycznych poświęconych Polsce, nawiązanie ewent. wspólnej produkcji w zakresie filmów i wydawnictw dla szkół, itp. Potrzebna jest w tej mierze pomoc resortu kultury i sztuki oraz jego agend.

6. W ramach społecznych kontaktów organizacji związkowych PRL i NRF, należy uwzględnić położenie odpowiedniego akcentu w rozmowach Związku Nauczycielstwa Polskiego z zachodnioniemieckim Gewerkschaft Unterricht und Erziehung umacniając korzystne dla nas przejawy angażowania się nauczycielstwa w NRF na rzecz właściwego nauczania o przeszłości i teraźniejszości Polski.-

/-/ J. Druto

Sygnatura:

AMSZ, Dep. IV, z. 32/82 w. 16

Dokument 2

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH

Not. Nr Pf-490/DIWK/73

Warszawa, dnia 15 września 1973 r.

/-/Bisztyga

POUFNE

Otrzymują:

Tow. Olszowski

Tow. Bisztyga

Tow. Frelek

Tow. Czyrek

Tow. Jezierski

Tow. Chabasiński

Tow. Kruczkowski

Tow. Jaroszek

Tow. Maciszewski

Tow. Rychłowski

Tow. Kaczmarek

Tow. Sokolak

Tow. Kuberski

CI

Tow. Krassowska

Kurierem: Ambasada PRL w NRF

Ambasada PRL w NRD, Misja Wojsk.[owa] PRL w Berlinie Zach.[odnim]

NOTATKA INFORMACYJNA

o przygotowaniu do kolejnego spotkania komisji ekspertów PRL i NRF
działającej na rzecz rewizji treści podręczników szkolnych,
w oparciu o porozumienie Komitetów d/s UNESCO obu krajów.

W dniach od 17 do 22 września 1973 r. odbędzie się – tym razem w Polsce, w Warszawie – kolejne spotkanie komisji ekspertów PRL i NRF, poświęcone przedyskutowaniu problematyki do zaleceń odnośnie przedstawiania w podręcznikach szkolnych okresu i wydarzeń z lat 1944–1973. Jak już sygnalizowano poprzednio, właśnie problematyka tego okresu jest w podręcznikach szkolnych stosowanych na terenie NRF i Berlina Zachodniego szczególnie kontrowersyjna, zawiera wiele jaskrawych i tendencyjnych zniekształceń, świadomie od wielu lat zabarwiona była niekorzystnymi dla nas elementami natury emocjonalnej.

Z naszej strony zamierzamy w sposób udokumentowany i ofensywny przeprowadzić krytykę treści i intencji wychowawczych przedstawianych w podręcznikach

szkolnych NRF przy omawianiu okresu powojennego. Obok merytorycznych przygotowań całego 11-osobowego zespołu komisji ze strony polskiej, zaangażowano także do współpracy szereg dodatkowych specjalistów – naukowców i pedagogów – jako znawców tego okresu.

Na spotkaniu wystąpią z referatami: prof. dr A.[ntoni] Czubiński (problematyka związana z przedstawianiem lat 1944–45); prof. dr M. Wojciechowski i doc. dr J.[erzy] Krasuski (lata 1945–49 i 1949–1969); prof. dr F.[ranciszek] Ryszka i doc. dr H.[enryk] Jędruszczak (problemy rozwoju PRL w latach 1944–1973). Członkowie komisji i eksperci ze strony NRF, którzy przybędą do Warszawy w składzie 18 osób, też rozpoczęli dość intensywnie przygotowania do wrześniowego spotkania. Dążyć będziemy do tego, aby w wyniku dyskusji merytorycznej osiągnąć ustalenie przynajmniej kilku zaleceń (lub ich bardziej sprecyzowanego zarysu) odnośnie okresu lat 1944–73, co przez ich opublikowanie i rozpowszechnienie na terenie NRF wpłynęłoby na bardziej obiektywne przedstawianie stosunków z Polską w latach powojennych – zarówno w redagowanych obecnie podręcznikach szkolnych, jak i po części w procesie nauczania w szkołach NRF, ponieważ działanie na rzecz rewidowania treści podręczników jest dość bacznie obserwowane przez wiele środowisk nauczycielskich i postępowe koła społeczne w NRF.

Zgodnie z przyjętym planem działania, dla pogłębienia naszego oddziaływania informacyjnego wobec środowisk pedagogicznych, autorów i wydawców podręczników szkolnych w NRF, przeprowadzono w 1973 r. wymianę grup ekspertów w zakresie geografii. Ostatnio w dniach od 19 do 25 sierpnia br. przebywała w NRF 11-osobowa grupa polskich ekspertów, wydawców i autorów podręczników geografii, mając możliwość przeprowadzenia wielu spotkań i dyskusji na terenie Brunszwiku, Lubeki i Hamburga. Ogólniejsza obserwacja z tej pozytywnej wymiany poglądów pozwala stwierdzić, iż nadal istnieje zainteresowanie Polską i jej rozwojem, choć równolegle widoczny jest wzrost zainteresowania młodzieży i nauczycielstwa problemami życia i rozwoju ZSRR i NRD – w pozytywnym rozumieniu tego zainteresowania. Coraz ostrzej staje się także widoczna pewna dysproporcja między realnym widzeniem i chęcią obiektywnego poznania naszego kraju przez wiele środowisk młodzieżowych, działaczy oświatowych i komunalnych, a swoistą powściągliwością czy nawet zachowawczością rządowych czynników oficjalnych w NRF, mających wpływ na nauczanie i wychowanie. Wielu pedagogów i naukowców wręcz otwarcie przyznaje, iż nie rozumie tego kierunku postępowania czynników oficjalnych. Tak np. powołanie ze strony NRF stałego składu komisji ekspertów mającej pod auspicjami Komitetów d/s UNESCO działać na rzecz rewizji podręczników szkolnych, przeciągało się ponad pół roku; do tej pory żaden z powołanych czynników oficjalnych w NRF (np. stała konferencja ministrów kultury czy federalne ministerstwo nauki i oświaty) nie udzieliło jeszcze w NRF swej popierającej aprobaty dla działań

ności wspólnej komisji ekspertów powołanej przez oba Komitety d/s UNESCO i dla zawartego przez nie porozumienia z dn. 17 października 1972 r.

W tych dniach Ambasada PRL w NRF zasygnalizowała nam – na nasze polecenie rozeznania sprawy – iż znane i przepełnione duchem rewizjonizmu oficjalne wytyczne w sprawie nauczania o krajach Europy wschodniej (tzw. Richtlinien für Ostkunde) wydane jeszcze w grudniu 1956 r. nie zostały jednak uchylone czy anulowane w całości w sposób jednoznaczny, lecz w dość mglistej formule mówi się w ostatnim postanowieniu Konferencji Ministrów Kultury z czerwca br. o niezmiennej ważności tych wytycznych, stwierdzając z drugiej strony, że władze oświatowe poszczególnych prowincji (Landów) NRF mogą się do nich w całości nie stosować. Jest to dwuznaczny kompromis, nie licujący z duchem normalizacji wzajemnych stosunków między PRL i NRF. W kontekście ogólnego sensu i celowości prac komisji ekspertów, zwrócimy na ten moment szczególną uwagę w polemikach z delegacją NRF.

W związku z trwającymi już od dwóch lat intensywnymi pracami nad rewizją treści podręczników szkolnych, opracowywaniem służących temu zaleceń merytorycznych i stwarzaniem warunków sprzyjających dla tej akcji – zarysowują się następujące problemy:

– konieczne jest nadal wywieranie odpowiedniego nacisku na czynniki oficjalne w NRF w celu jednoznacznego i wiążącego opowiedzenia się za wprowadzaniem zmian w nauczaniu i wychowaniu w szkołach – a więc i w treści podręczników szkolnych – w sposób odpowiadający założonemu procesowi normalizacji wzajemnych stosunków między PRL i NRF oraz głoszonym intencjom tzw. nowej polityki wschodniej rządu koalicji SPD/FDP. Z naszej strony należy również podkreślać społeczne i wychowawcze znaczenie tego problemu dla przyszłego pokojowego współżycia i współpracy w Europie;

– należy wspierać te inicjatywy społeczne, które ze zrozumieniem i odpowiedzialnością opowiadają się na terenie NRF za wprowadzaniem zmian w podręcznikach szkolnych, za demokratyzacją treści nauczania i przyjaznymi stosunkami z Polską – są to różne propozycje związków zawodowych, organizacji społecznych, uczelni, współpraca instytucji wydawniczych i pedagogicznych, itp. Wobec istniejącej powściągliwości czynników oficjalnych w NRF, zachodzić może obawa, że grupa ekspertów działająca przy Komitecie d/s UNESCO w NRF na czele z prof. G. Eckertem, mimo swej dobrej woli i chęci, z czasem pozostanie osamotniona w trudnych warunkach i przy braku poparcia – szeroki akces społeczny jest w dalszym ciągu w warunkach NRF nieodzowny;

– istnieje szereg problemów wykładanych w podręcznikach obu krajów, co do których z przyczyn natury ideologicznej i światopoglądowej bądź metodologicznej, nie będzie można znaleźć we wspólnych zaleceniach odpowiadającej nam formuły kompromisowej – dotyczy to zwłaszcza wielu ocen i kwestii związanych z okresem po 1945 r. W tych przypadkach należy wobec delegacji i ekspertów NRF wymagać

maksimum obiektywności, unikania przesadnie emocjonalnego traktowania spraw oraz wychowawczej odpowiedzialności za sformułowania i dane zamieszczone w podręcznikach;

– skład komisji i ekspertów ze strony NRF jest pod względem politycznym dość niejednorodny; obok osób pokroju postępowego i nam jednoznacznie przychylnych, są także i naukowcy, którzy od wielu lat zaangażowani byli jako teoretycy na froncie działalności rewizjonistycznej (np. prof. G. Rhode, prof. H.[ans] Ludat) – ich obecna postawa jest dość trudna do określenia – w ramach prac komisji starają się być lojalni i nie występują napastliwie pod naszym adresem. Celowe jest jednak – co już niejednokrotnie czyniono – wyraźne dawanie do zrozumienia, że są oni przez nas do czasu świadomie tolerowani, aby nie utrudniać toku prac nad rozwiązaniem problemu o większym znaczeniu. Nie należy jednak dopuszczać do podejmowania przez nich jakichkolwiek innych kontaktów w zakresie współpracy naukowej z naszymi instytucjami czy osobistościami życia naukowego;

– celowe jest dla intensyfikacji naszego oddziaływania wobec NRF szersze wykorzystanie tych ram, jakie daje nam porozumienie obu Komitetów d/s UNESCO, a zwłaszcza: przeprowadzanie okresowych seminariów i spotkań informacyjnych dla autorów i wydawców podręczników oraz książek dla młodzieży, popieranie współpracy wydawniczej i wzajemnego recenzowania książek jeszcze przed oddaniem do druku odnośnie fragmentów dotyczących drugiego kraju, nawiązania kontaktów i współpracy w zakresie filmu oświatowego, audycji radiowych dla szkół i telewizji oświatowej – co da nam poważną szansę wprowadzenia do tych mediów właściwej informacji o Polsce, itp.;

– o ile najbliższe spotkanie we wrześniu br. przebiegnie dla nas korzystnie i uzgodnione zostaną choćby w zarysie wspólne zalecenia do przedstawiania okresu 1944–1973, to dalsze kolejne spotkanie planowane ewent. na wiosnę 1974 r. w NRF wieńczyć powinno pierwszy intensywny etap pracy Komisji nad rewizją treści podręczników szkolnych – przy wyraźnym postawieniu wobec NRF konieczności złożenia sprawozdania z tego, co na terenie poszczególnych prowincji (Landów) NRF zostało wprowadzone w życie do praktyki nauczania, co konkretnie zmieniono w podręcznikach historii, geografii i nauk społecznych stosowanych w szkołach NRF. Jeżeli okaże się niezbędne i nie będzie można odnotować konkretnych postępów w prowadzonej akcji, wówczas konieczne będzie opracowanie specjalnego planu działania z naszej strony w drugim etapie akcji na rzecz rewizji podręczników. W związku z przeprowadzeniem wrześniowego spotkania komisji ekspertów PRL i NRF proponujemy przyjęcie następujących wniosków:

1. Wyczerpujące podkreślenie faktu znacznego zainteresowania władz PRL dla przebiegu i postępów w rewizji podręczników szkolnych w NRF, przy jednoczesnym złożeniu przez Przewodniczącego delegacji polskiej prof. dr Władysława Markiewicza zwięzłej informacji (na podstawie danych Min.[isterstwa] Oświaty i Wychowania) o krokach podjętych w tym zakresie dla aktualizacji polskich podręczników

szkolnych. Dla zaznaczenia wagi, jaką władze PRL przywiązują do podjętej wspólnie akcji, proponuje się, aby Przewodniczący delegacji NRF prof. dr Georg Eckert – który jest jednocześnie Przewodniczącym Komitetu d/s UNESCO w NRF – przyjęty został przez Wiceministra Oświaty i Wychowania, a także przez Przewodniczącego (wzgl. Wiceprzewodniczącego) Sejmowej Komisji Oświaty i Wychowania. W obu tych rozmowach celowe będzie postawienie problemu, w jaki sposób i w jakiej mierze czynniki rządowe w NRF zaangażowały się w podjętej akcji na rzecz rewizji podręczników szkolnych.

2. Kontynuowanie prac podjętych przez Komisję Ekspertów PRL i NRF oraz wyrażenie zgody na odbycie przyszłego spotkania komisji wiosną 1974 r. na terenie NRF – przy czym może być ono w razie potrzeby poprzedzone spotkaniami wzgl. dyskusjami problemowymi w gronie specjalistów na terenie PRL lub na terenie NRF, przez powołanie np. zespołów problemowych czy grup roboczych. Wobec delegacji NRF należy wyraźnie postawić zagadnienie, że po dwóch latach pracy zespołów ekspertów PRL i NRF domagać się będziemy, zarówno obecnie, jak i na przyszłych spotkaniach konkretnych i udokumentowanych wyników, świadczących o zmianach w treści podręczników szkolnych stosowanych w NRF i wprowadzeniu do szkół w NRF klimatu zgodnego z wytyczonym przez Układ PRL–RFN kierunkiem normalizacji wzajemnych stosunków.

3. Dla odpowiedniego zdyskontowania propagandowego wobec strony NRF, celowe będzie zapewnienie na otwarciu wrześniowego spotkania obecności korespondentów prasy i TV NRF akredytowanych w Warszawie, obecności także sprawozdawców naszej TVP oraz zamieszczenie krótkich wzmianek informujących w naszej prasie, radiu i TV. Wskazane byłoby, aby Przewodniczący delegacji polskiej udzielił wywiadu dla przedstawiciela „Życia Warszawy” z publikacją w przededniu spotkania, zawierającego akcenty polityczne wynikające z treści niniejszej notatki; na łamach jednego z tygodników społeczno-politycznych wzgl. czasopism pedagogicznych może ukazać się artykuł problemowy relacjonujący o przebiegu spotkania.

4. Zgodnie z dotychczas przyjętą praktyką całokształt przygotowań organizacyjnych i współdziałanie w przygotowaniach merytorycznych z naszej strony spoczywać powinien w ręku Instytutu Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania, z przeznaczeniem na ten cel odpowiednich środków.

/-/ Andrzej Konopacki

Sygnatura:

AMSZ, Dep. IV, z.32/82, w.16

Dokument 3

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH

Nr Pf-650/DIWK/73

Warszawa, dn. 7 grudnia 1973 r.

POUFNE

/-/ Trepczyński

Otrzymują:

Tow. Olszowski
Tow. Łukaszewicz
Tow. Frelek
Tow. Jezierski
Tow. Kaczmarek J.
Tow. Kuberski
Tow. Syczewski
Tow. Wojna
Tow. Ciosek
Tow. Krassowska

Tow. Bisztyga
Tow. Czyrek
Tow. Chabasiński
Tow. Roszak
Tow. Rychłowski
Tow. Sokolak
Tow. Szablewski
CI

Kurierem „D”:

Ambasada PRL w NRF
Ambasada PRL w NRD
Misja Wojskowa PRL w Berlinie Zach.
Ambasada PRL w Austrii
Stałe Przedst.[awicielstwo] PRL – Genewa

NOTATKA INFORMACYJNA

o kierunkach działania w latach 1974–1975 na rzecz rewizji treści podręczników szkolnych i nauczania w NRF – w zakresie dotyczącym informacji o Polsce, jej historii, kulturze i współczesnym rozwoju.

Dotychczasowe rezultaty naszego, zapoczątkowanego w 1971, zorganizowanego i intensywnego działania w celu spowodowania zmian w zakresie i charakterze informacji o Polsce zamieszczanych w podręcznikach szkolnych w NRF – można w skrócie scharakteryzować następująco:

– problem rewizji treści podręczników szkolnych w NRF został postawiony jako wymóg normalizacji wzajemnych stosunków i był stosunkowo szeroko przedstawiany tamtejszej opinii społecznej; pozyskano dla tej sprawy postępowo myślące środowiska pedagogów i działaczy oświatowych, zaangażowano znaczną część autorów i wydawców podręczników szkolnych, stworzono – generalnie rzecz biorąc – przychylną atmosferę dla dalszego działania;

– porozumienie Komitetów d/s UNESCO PRL i NRF zawarte w październiku 1972 w Brunzwiku stworzyło dla nas korzystną płaszczyznę oddziaływania i wymagalności, zwłaszcza jeśli chodzi o mobilizację sił społecznych. Na terenie NRF nie nastąpiło jednak zdecydowane podjęcie intencji i zadań wynikających z porozumienia przez odpowiednie federalne i lokalne instytucje oświatowe.

Federalistyczna struktura zarządzania szkolnictwem, konserwatyzm ustroju szkolnego oraz wiele oporów natury ideologicznej i politycznej stanowią najbardziej wiadome utrudnienia w dalszym prowadzeniu naszej akcji;

– opracowane wspólnie „Zalecenia” znajdują się dopiero w trakcie wprowadzania do nowych wydań podręczników szkolnych w NRF. „Zalecenia” zostaną w działaniach uwzględnione w wystarczającej mierze jedynie wtedy, gdy w sposób ciągły i jednoczesny będzie wywierany nacisk z naszej strony, ze strony postępowych kół opinii społecznej w NRF, a także zapewniona będzie jednoznaczna aprobata i poparcie administracji szkolnej w NRF – ostatni z tych czynników nie uzewnętrzniał się jeszcze z należyłą skutecznością;

– w naszych działaniach w przyszłości nie można nie uwzględniać zarówno istniejących rozbieżności ideologicznych o zasadniczym znaczeniu, co w określonych okolicznościach i problemach uniemożliwia osiągnięcie wspólnego stanowiska, jak i postępujących zmian w metodach i formach nauczania w NRF, co pociąga za sobą częściowo zmniejszanie się znaczenia podręcznika szkolnego^d oraz konieczność uwzględnienia w naszym oddziaływaniu całokształtu nauczania i wychowania w szkołach NRF oraz innych nowoczesnych pomocy naukowych.

W świetle wyżej przedstawionych problemów i rezultatów kolejnego, przeprowadzonego w Warszawie we wrześniu br. spotkania wspólnej Komisji ekspertów PRL i NRF – dla naszego działania w latach 1974/75 wynikają następujące zasadnicze wnioski i zadania:

1. Rewizja treści podręczników szkolnych musi stanowić w dalszym ciągu jeden z naszych zasadniczych postulatów w zakresie normalizacji wzajemnych stosunków. Pozytywnie oceniając zapoczątkowaną pracę, należy wyraźniej akcentować nasze oczekiwanie na pojawienie się ewidentnie uchwytnych zmian w treści podręczników i nauczania w szkołach całej NRF, wzmacniając nasz nacisk na różne instytucje rządowe i czynniki oficjalne w NRF.

^d Znak zapytania na marginesie.

2. Rzecznikiem naszego stanowiska i koordynatorem podejmowanych przez nas prac powinna być nadal działająca we wspólnej komisji Komitetów d/s UNESCO PRL i NRF, nasza 12-osobowa delegacja ekspertów pod kierownictwem tow. prof. dr Władysława Markiewicza, oparta zarówno o zainteresowane resorty, jak też o siły wielu poważnych, społecznie zaangażowanych specjalistów. Nie należy dopuszczać wobec NRF – gdzie poznano już dostatecznie nasze konsekwentne stanowisko i przemyślane działanie – do tworzenia innych zastępczych form współpracy i powstawania możliwości pomijania dotychczas osiągniętych wyników wspólnych prac.

Instytucjom i czynnikom w NRF, które nie mogą wykazać się jeszcze zmianami w treści podręczników i nauczania oraz posiadają zasadnicze czasem zastrzeżenia wobec tej akcji – z oczywistych względów bardziej zależy na okazywaniu intencji i pozorowaniu działania, niżeli na wykazaniu się realnymi wynikami. Stąd wszelkie proponowane nam kontakty i formy współdziałania muszą prowadzić do naszej komisji i być prowadzone pod jej nadzorem. Z tego względu propozycje nawiązania bezpośrednich kontaktów np. ze Stałą Konferencją Ministrów Kultury w NRF (zgłoszone do naszej Ambasady w Kolonii) powinny być przyjęte pod warunkiem merytorycznego udziału Komisji z naszej strony – a to głównie w celu dokonania oceny, jak w NRF uwzględniono przyjęte wspólnie „Zalecenia” oraz jakiego poparcia im oficjalnie i materialnie udzielono.

Praca wspólnej Komisji musi być nadal prowadzona rytmicznie i bez zahamowań. Konieczne jest sfinalizowanie jeszcze w pierwszej połowie 1974 r. opracowania ostatniej części „Zaleceń” dla okresu 1945–1973 oraz dokonania wymiany materiałów rozwijających postawione w „Zaleceniach” tezy i postulaty.

3. Należy w większym stopniu niż do tej pory wzmocnić nasze oddziaływanie informacyjne na różne środowiska w NRF związane ze szkolnictwem, wychowaniem młodzieży, wydawaniem podręczników oraz przygotowywaniem innych pomocy naukowych. Powinny temu służyć zwłaszcza:

- kontrakty i działania informacyjne wobec środowisk nauczycielskich i uczelni pedagogicznych z NRF; poważna rola przypada na tym polu także Związkowi Nauczycielstwa Polskiego;

- merytoryczne i pogłębione informacje o Polsce, jej historii kulturze, ekonomice, życiu społecznym i perspektywach – przekazywane autorom, wydawcom i recenzentom podręczników szkolnych, filmów oświatowych, redaktorom szkolnych audycji telewizyjnych i radiowych, działaczom oświatowym i młodzieżowym, itp.;

- rozszerzenie współpracy wydawniczej, recenzowanie tekstów przed oddaniem do druku, przysyłanie do wydawnictw materiałów informacyjnych o Polsce, ilustracji, najnowszych danych statystycznych itp.;

- podejmowanie wspólnej produkcji filmów oświatowych, przekazywanie najlepszych filmów informacyjnych do filmotek szkolnych w NRF, udostępnianie serii przezroczy pomocnych w realizacji lekcji o Polsce itd.;

– zobowiązanie władz oświatowych w NRF – z racji szczególnego typu stosunków między Polską a NRF – do tworzenia przy zaangażowaniu własnych środków materialnych, warunków dla rozszerzonej informacji o Polsce w ramach wyżej wspomnianych form współpracy oraz w inny sposób, który może okazać się dla nas korzystny.

4. Praca Komisji po stronie polskiej powinna być jeszcze ściślej związana z różnorodnymi formami i metodami naszego oddziaływania na NRF; członkowie Komisji i współpracujący z nią eksperci powinni mieć więcej okazji do ujawniania swej aktywności wobec NRF – w drodze publikacji, odczytów, wystąpień na seminariach naukowych i spotkaniach informacyjnych etc.

Działalność Komisji powinna wspomagać także istotne dlań prace nad opracowaniem wytycznych w sprawie nazewnictwa geograficznego w stosunkach z NRF.

Należy także okresowo dawać wyraz zainteresowania naszego kierownictwa politycznego wynikami osiąganymi przez Komisję w toku rewidowania treści podręczników szkolnych i nauczania w NRF.

Dla realizacji zadań Komisji konieczna jest nadal efektywna pomoc merytoryczna i organizacyjna Ministerstwa Oświaty i Wychowania, realizowana bieżąco przez Instytut Programów Szkolnych MOiW.

5. Po stronie NRF – co widoczne było na przestrzeni lat 1972–73 – działalność stałej Komisji powołanej z pewnym opóźnieniem przez tamtejszy Komitet d/s UNESCO, napotykała na wiele trudności i oporów wewnętrznych. Dzięki osobistej postawie jej przewodniczącego prof. dr Georga Eckerta, działacza SPD i ruchu związkowego, stało się możliwe, że w przyjazny nam sposób, z dużą dozą przychylności i zrozumienia, podjęto i prowadzono pracę delegacji NRF we wspólnej Komisji. Wokół prof. Eckerta, przy naszym cierpliwym współdziałaniu, uformowała się grupa poważnych osobistości ze świata nauki i oświaty – choć politycznie nie w pełni jednolita – lecz dość zdecydowanie opowiadająca się za poprawą stosunków między NRF a Polską.

Z racji naszych perspektywicznych interesów należałoby dążyć wobec rządu i czynników oficjalnych w NRF do podkreślenia znaczenia Komisji i jej wkładu pracy, dążąc do jej stabilizacji po stronie NRF i dalszego rozszerzania wpływów. Konieczne jest wpływanie z naszych pozycji na powiększenie w NRF składu osób współdziałających z Komisją i prof. Eckertem o dalszych przedstawicieli środowisk postępowych i lewicowych, o pracowników nauki i działaczy posiadających duży autorytet i pozytywny stosunek do Polski. Należy też przeciwstawiać się różnym, nie zawsze szczerym próbom, zmierzającym w NRF do bagatelizowania znaczenia Komisji, częściowego dyskredytowania zaangażowanych w jej pracę osobistości czy też tworzenia innych iluzorycznych alternatyw.

W stosunku do prof. Eckerta – ze względu na jego znaczny stosunek do Polski, osobisty wkład pracy oraz posiadany dorobek naukowo-pedagogiczny – należy pomyśleć w 1974 r. o honorowym wyróżnieniu typu naukowego; natomiast przyznanie

prof. Eckertowi polskiego odznaczenia państwowego (co proponowano poprzednio), mogłoby obecnie utrudnić jego sytuację i zawęzić dlań pole działania w NRF.

6. Mimo iż problem rewizji treści podręczników szkolnych wyraźnie odnosi się do stanu rzeczy w NRF, działanie nasze musi jednak w pewnym stopniu uwzględnić zasadę wzajemności. Nie mając sobie nic specjalnie do zarzucenia w odniesieniu do problematyki i sposobu przedstawienia historii stosunków polsko-niemieckich oraz obrazu NRF w polskich podręcznikach szkolnych – musimy jednak w większym stopniu zwrócić uwagę na unikanie zdarzających się czasem uproszczeń lub zbyt skrótowo podanych sądów i ocen, czy też interpretacji redagowanych w minionych warunkach politycznych, a obecnie tracących na aktualności. Dotyczy to także potrzeby przedstawiania w polskich podręcznikach bardziej aktualnych danych o ekonomice i społeczeństwie NRF, co oczywiście nie może oznaczać przemilczania sprzeczności, czy idealizowania stosunków społeczno-politycznych występujących w NRF. Powinno to być zawarte w naszej normalnej pracy nad aktualizacją i doskonaleniem polskich podręczników, zgodnie z wymogami czasu i zadaniami szkoły w PRL.

7. W ramach trwającej II-jej fazy KBWE w Genewie, przy dyskusowaniu problematyki współpracy naukowo-kulturalnej i wymiany informacji – jeżeli zajdzie potrzeba – należy zdyskontować na naszą rzecz działania podjęte w ramach wspólnej Komisji powołanej pod patronatem i na mocy porozumienia Komitetów d/s UNESCO PRL i NRF, podkreślając przy tym zarówno zaangażowanie wielu wybitnych polskich uczonych i specjalistów oraz instytucji naukowych, jak i poważne stałe poparcie udzielone tej akcji przez rząd PRL. Nie negując, że podjęta wspólnie praca jest bez precedensu w stosunkach między PRL i NRF, posiadając pionierskie znaczenie dla ukształtowania pokojowego współżycia na nowych podstawach – podkreślać należy, że dopiero szczerą wolą i konkretne działanie rządowych instytucji oświatowych oraz danie odpowiednich wytycznych nauczycielom i wydawcom, mogą zapewnić rezultaty w realizacji inicjatywy podjętej społecznymi siłami pod egidą UNESCO – a tego właśnie jeszcze od czynników rządowych w NRF oczekujemy.

O ile zaistnienie zainteresowanie bratnich KS prowadzoną przez nas akcją, należy im w miarę możliwości udzielać informacji, podkreślając także pionierski charakter naszej pracy na tym polu w stosunkach z NRF.

8. Zagadnienie wspólnej rewizji treści podręczników szkolnych i zamieszczenia w nich obiektywnych informacji o drugim kraju, powinno być uwzględnione w umowie o współpracy kulturalnej, jaka w przyszłości może być zawarta między PRL i NRF; fakt przyjęcia analogicznego postanowienia w umowie o współpracy kulturalnej podpisanej ostatnio między ZSRR i NRF mieć będzie dla nas (i dla innych KS) precedensowe znaczenie.

/-/ W. Chabasiński

Sygnatura:

AMSZ. Dep. IV, z. 32/82, w. 16

Dokument 4

I n f o r m a c j a

Polsko-zachodnioniemieckie rozmowy dotyczące rewizji treści podręczników szkolnych

Wspólna, polsko-zachodnioniemiecka komisja do spraw rewizji treści podręczników szkolnych działa od lutego 1972 roku, pod patronatem UNESCO (w ramach komitetów narodowych obu krajów). W ciągu ponad trzyletniej działalności komisja wypracowała zalecenia dla autorów i wydawców podręczników szkolnych w zakresie historii i geografii. Objęły one okres od początków państwowości polskiej, po Układy Poczdamskie, włącznie z polską interpretacją przesiedleń ludności niemieckiej. Nie osiągnięto jedynie porozumienia w odniesieniu do historii Zakonu Krzyżackiego. Temu problemowi poświęcona była wspólna, polsko-zachodnioniemiecka konferencja naukowa we wrześniu 1974 r. w Toruniu.

Skład komisji, jeśli chodzi o polską stronę, był stabilny i obejmował 12 najwybitniejszych specjalistów z dziedziny tzw. niemcoznawstwa. Do komisji, ponadto, dopraszani byli eksperci, znawcy poszczególnych okresów historycznych. Skład komisji zachodnioniemieckiej był – do śmierci pierwszego zachodnioniemieckiego jej przewodniczącego, prof. Georga Eckerta (styczeń 1974 r.) – płynny i kształtowany był okazjonalnie. Obecnie, gdy komisja zachodnioniemiecka działa pod przewodnictwem prof. Waltera Mertineita, skład jej jest ustabilizowany i reprezentatywny. Nasza pozycja w łonie mieszanej komisji kształtuje się korzystnie m.in., dlatego, że wszyscy członkowie (i eksperci) polscy znają dobrze język niemiecki, podczas gdy po stronie zachodnioniemieckiej język polski znają tylko cztery osoby, w tym tylko jedna płynnie (prof. Gotthold Rhode). Większość członków komisji polskiej ma za sobą dłuższe staże naukowe w RFN.

W toku obrad VII konferencji podręcznikowej w Brunszwiku (kwiecień 1975 r.) zarysował się poważny impas. Obrady poświęcone były wypracowaniu zaleceń dot. polityki polskiej wobec problemu niemieckiego w latach 1945–1949, czy też – w ujęciu strony zachodnioniemieckiej – roli problemu niemieckiego na arenie europejskiej w tym czasie, oraz bilateralnych stosunków Polska-RFN po 1949 r., czyli po powstaniu RFN. Jest rzeczą oczywistą, iż ustalenie wspólnego punktu widzenia w tych kwestiach nie mogło być rzeczą łatwą, z uwagi na różne stanowiska ideologiczne i różną interpretację polityczną wydarzeń zaszłych w Europie po zakończeniu drugiej wojny światowej. Strona zachodnioniemiecka do zaleceń ten właśnie okres obejmujących przywiązuje największą wagę, oddając niejako pardonem stronie polskiej okres do 1945 r. Stąd też nie doszło w Brunszwiku, w kwietniu br., do wypracowania wspólnych zaleceń dla okresu powojennego. W połowie czerwca br. odbędzie się w Warszawie spotkanie przygotowawcze, którego zadaniem będzie

„reżyseria” VIII konferencji obu komisji w październiku br. w Warszawie. Chodzi o przygotowanie projektu wspólnych zaleceń dla okresu powojennego. Jeśli nie będzie to możliwe, proponujemy by w październiku obie komisje przyjęły wspólna deklarację „dobrej woli” odnośnie do sposobu przedstawienia stosunków między obu krajami w podręcznikach historii i geografii.

Jeśli chodzi o wdrażanie zaleceń już opracowanych, nie ujawniamy ze względów taktycznych, wobec opinii publicznej tego, że zmiany dokonane już w podręcznikach szkolnych w RFN idą dalej, niż można się tego spodziewać. Obraz Polski w tych podręcznikach uległ bezsprzecznie obiektywizacji. Np. wycofano się (poza Bawarią) z tezy o normańskiej genezie państwa polskiego, z tezy o misyjnym charakterze kolonizacji niemieckiej na ziemiach polskich w średniowieczu, z tezy że rozbiory Polski warunkowane były głównie jej sytuacją wewnętrzną, itp. Wprawdzie w atlasach szkolnych ciągle jeszcze uwidatnia się polsko-niemiecką granicę państwową w jej przebiegu ustalonym w Traktacie Wersalskim (w postaci „kropkowanej”), niemniej granica na Odrze i Nysie zaznaczona jest jako granica państwowa; znikło także, dla dawnych Ziem Odzyskanych, określenie „pod polską administracją”. Strona polska nie wywiązuje się z realizacji wspólnych zaleceń, za co odpowiedzialny jest Instytut Programów Szkolnych Ministerstw Oświaty i Wychowania. Instytut ten sprawy wdrażania wspólnych zaleceń nie traktuje „jako swojej”, mimo iż strona polska ma znacznie mniej „do wdrażania”, niż strona zachodniemiecka, gdyż nasze podręczniki są bardziej obiektywne w traktowaniu przeszłości Polski i Niemiec.

Instytut Programów Szkolnych nie wydrukował drugiej porcji zaleceń, obejmujących w zasadzie wiek XX (do 9 maja 1945 r.), zaś pierwszą porcję zaleceń wydrukował w nakładzie zaledwie 200 egzemplarzy (nakład strony zachodniemieckiej – kilkadziesiąt tysięcy). Sprawa ta nie mogła pozostać niezauważona przez RFN i to tym bardziej, że Instytut Programów Szkolnych nie wydrukował wspólnie przyjętych zaleceń, obejmujących Układ Poczdamski (w tym polską interpretację przesiedleń Niemców i wyrugowania słowa Vertreibung – przepędzenie – co wywołało ogromną sensację). Strona zachodniemiecka, wobec tego, tych – jakże dla nas ważnych – zaleceń nie opublikowała i w ten sposób istotne osiągnięcie strony polskiej w tych zleceńowych negocjacjach nie uległo w RFN wdrożeniu. Jest to ewidentny przejaw głupoty politycznej. Jest niewątpliwie zjawiskiem anachronicznym, iż środek ciężkości działań w przedmiocie ustalania zaleceń oraz starań o ich wdrożenie, przypadł w sytuacji kiedy urząd do tego powołany (Instytut Programów Szkolnych) traktuje sprawę jako zło konieczne – społecznie działającym członkom komisji polskiej.

Sprawa rewizji treści podręczników znalazło w RFN duży odzew w opinii publicznej. Problem ten wciąż wraca na łamy reprezentatywnych organów prasowych i środków masowego przekazu w tym kraju. Sprawa podręcznikowa była przedmiotem kilku już (ze „złej” i „dobrej” strony) interpelacji poselskich w Bundesta-

gu. Mimo tego, że skład komisji zachodnioniemieckiej jest bardzo zróżnicowany (wchodzi do niej np. historyk, profesor uniwersytetu w Moguncji, równocześnie zażarty działacz organizacji rewizjonistycznych, Gotthold Rohde), komisja – jako całość – atakowana jest przez konserwatywną prawicę rewizjonistyczną w RFN ([Herbert] Hupka, [Herbert] Czaja). W zasadzie jednakże odbiór pracy mieszanej komisji w społeczeństwie RFN jest dobry. Sprawy podręcznikowe są przedmiotem licznych konferencji i sympozjów, organizowanych przez SPD, ale i CDU (nie zaś – CSU). Nacisk opinii publicznej RFN spowodował, że komisja polska przyjęta została w kwietniu br. przez Prezydium i Przewodniczącego (członek SPD – prof. [Joist] Grolle) Stałej Konferencji Ministrów Oświaty RFN. Delegację tę przyjęli także dwaj chadeccy ministrowie krajowi oświaty: [Bernhard] Vogel w Nadrenii-Palatynacie i Braun – w Szlezwiku-Holsztynie.

Jeśli w październiku br. dojdzie do wypracowania wspólnych zaleceń dla okresu powojennego (lub wspomnianej deklaracji „dobrej woli”), wówczas komisja mieszana powinna działać nadal i pełnić winna funkcje kontrolne w odniesieniu do realizacji zaleceń w obu krajach, jak i organizować konferencje specjalistyczne. Prace komisji podręcznikowej nie powinny być podporządkowane wymogom codziennej praktyki politycznej na odcinku Warszawa-Bonn, tzn. nie powinny być instrumentem realizacji doraźnych naszych celów politycznych wobec RFN. Jest to dłuższa sprawa – chodzi w pierwszym rzędzie o dokonanie wyłomu w dotychczasowym obrazie Polski w świadomości historycznej młodego pokolenia Niemców w RFN.

Przygotowali:

prof. dr Władysław Markiewicz

prof. dr Marian Wojciechowski^e

3.VI.75^f

Sygnatura:

AMSZ, Dep. IV, z. 32/ w. 16

^e Podpisy maszynowe i odręczne.

^f Data zapisana odręcznie.

Dokument 5

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH

Nr Pf-441/J.Cz./75

Warszawa, dn. 4 września 1975 r.

P o u f n e

/-/ Olszowski⁸Otrzymują:

Tow. Olszowski
Tow. Tejchma
Tow. Łukaszewicz
Tow. Werblan
Tow. Frelek
Tow. Maciszewski
Tow. Kaliski
Tow. Kuberski
Tow. Kaczmarek
Tow. Kurowski
Tow. Wojna
Tow. Rakowski
Tow. Markiewicz
Tow. Krassowska
Tow. Grześ

Tow. Adamski
Tow. Czyrek
Tow. Kułaga
Tow. Trepczyński
Tow. Feliksiak
Tow. Noworyta
Tow. Pawlak
Tow. Wujek
DCI

Kurierem:

Ambasada PRL w Bonn
Ambasada PRL w Berlinie
Misja Wojskowa Berlin Zachodni

NOTATKA INFORMACYJNA

o stanie dotychczasowych prac Komisji UNESCO PRL i RFN d/s rewizji treści podręczników szkolnych oraz wnioski

Od 1972 r. działają z inicjatywy Polski komisje d/s rewizji treści podręczników szkolnych w PRL i RFN pod auspicjami komitetów narodowych UNESCO. W cią-

[1]

⁸ Odreźniona notatka min. S. Olszowskiego: Akceptuję przedstawione wnioski 4.IX; 19.10.1975.

gu ponad 3-letniej działalności komisje wypracowały na wspólnych konferencjach zalecenia w zakresie historii i geografii dla wydawców i autorów podręczników szkolnych w obu krajach. Zalecenia te objęły okres od początków państwowości polskiej i stosunków polsko-niemieckich po układy poczdamskie, a zatem do roku 1945. Wspólne zalecenia, podane w formie syntetyzujących tez i ocen są rezultatem rzetelnej pracy naukowców z Polski i z RFN. Uzyskane uzgodnienia mogą stanowić dobrą postawę przede wszystkim do zmian w treściach nauczania w szkolnictwie Republiki Federalnej, odpowiadających dążeniu do prawidłowego kształtowania świadomości historycznej oraz wzajemnego obrazu w stosunkach polsko-niemieckich z przeszłości. W tym względzie zalecenia te można ocenić jako wyraz intencji obu stron do wypełniania konkretną treścią Układu z 7 grudnia 1970 r. Rezultaty osiągnięte dotąd w pracach komisji są częścią składową naszego konstruktywnego działania w kierunku normalizacji stosunków z RFN, gdyż otwierają szanse upowszechniania w środowiskach młodzieży uczącej się w RFN prawdy o historycznych obciążeniach, ich genezie, w stosunkach Polski z RFN.

Oceniamy, że nie miały wpływ na dotychczasowy dorobek w pracach komisji ma udział w niej po naszej stronie wybitnych specjalistów – niemcoznawców (politologów, historyków, geografów) z biegłą znajomością języka niemieckiego. 12-osobową komisją kieruje prof. dr Władysław Markiewicz, względnie w jego zastępstwie prof. dr Marian Wojciechowski.

Skład komisji zachodnioniemieckiej był – do śmierci jej głównego konstruktora i przewodniczącego prof. Georga Eckerta (styczeń 1974 r.) – płynny i kształtowany okazjonalnie. Obecnie komisja ta, działająca pod przewodnictwem prof. Waltera Mertineita jest ustabilizowana i reprezentatywna. Fakt dużego stosunkowo zróżnicowania składu komisji zachodnioniemieckiej pod względem przekonań politycznych, światopoglądów, wyznań a także przynależności do różnych partii i stronnictw politycznych, w tym m.in. udział znanych z dotychczasowej nieprzychylności wobec naszego kraju tzw. badaczy Wschodu (prof. prof. Rhode, [Georg W.] Strobel) oraz brak znajomości języka polskiego po stronie komisji zachodnioniemieckiej utrudniają prace komisji.

2) Obrady nad wypracowaniem zaleceń do okresów przed 1945 r. zostały zakończone uzgodnieniem wspólnych zaleceń na VI sesji w Warszawie (październik 1974 r.). Na kolejnej, VII sesji w Brunzshwiku (13–19.IV.1975 r.) komisje przystąpiły do wypracowania zaleceń obejmujących okres po 1945 r. Obrady te ujawniły po raz pierwszy tak ostro rozbieżności, a niekiedy nawzajem wykluczające się oceny i diametralne punkty widzenia. W rezultacie doszło do impasu. Strona zachodnioniemiecka nie dopuściła do dyskusji plenarnej polskiego projektu zaleceń w sprawie treści nauczania o dziejach PRL w latach 1944–1974, natomiast strona polska odrzuciła projekt zachodnioniemieckich zaleceń w sprawie stosunków PRL z RFN w okresie powojennym oceniając go jako dokument wysoce tendencyjny i zama-

zujący istotę trudności w naszych stosunkach z RFN. Na sesji tej delegacja polska złożyła stanowczy protest przeciwko utrzymywaniu w dalszym ciągu w wydawnictwach kartograficznych i podręcznikach szkolnych niewłaściwego oznakowania nazw miast polskich i granic państwowych PRL. Symptomatycznym jest, że niektórzy członkowie komisji zachodnioniemieckiej solidaryzowali się ze stanowiskiem polskim i tłumaczyli się otrzymaniem w tej sprawie ścisłych instrukcji od czynników politycznych w Bonn. Tak więc w odniesieniu do historii najnowszej (po 1945 r.) w stanowiskach obu stron zarysowały się w sposób widoczny rozbieżne punkty widzenia.

Obecnie, kiedy prace komisji weszły w swoje końcowe stadium, szczególnej wagi nabiera sprawa wdrażania uzgodnionych zaleceń w praktykę życia szkolnego w RFN. Delegacja polska nadała tej kwestii pierwszoplanowe znaczenie, traktując realizację uzgodnionych zaleceń jako *conditio sine qua non*, decydującego o sukcesie względnie o niepowodzeniu działalności obu komisji. W tym kontekście warto podkreślić, że delegacja polska na spotkaniu z Prezydium Stałej Konferencji Ministrów Kultury Krajów Federalnych (Bonn, 19 kwietnia br.) wniosła postulat przekształcenia komisji, działającej pod protektoratem UNESCO w komisję o charakterze międzyrządowym, wyposażone w odpowiednie kompetencje nadzoru nad właściwym wprowadzaniem w życie wspólnych zaleceń. Delegacja polska domagała się przy tym anulowania zimnowojennych zaleceń, tzw. Ostkunde z 1956 r. oraz wytycznych o tzw. totalitaryzmie w nauce z 1962 r., jak również innych aktów sprzecznych z Układem PRL–RFN i z uzgodnieniami przyjętymi przez obie komisje we wspólnych zaleceniach.

3) W połowie czerwca br. (13–19) odbyło się w Warszawie, zgodnie z ustaleniami w Brunzshwiku, spotkanie komitetów redakcyjnych, wyłonionych ad hoc w celu przygotowania VIII sesji obu komisji w październiku br. w Warszawie. Komisję polską reprezentowali prof. prof. Markiewicz, Wojciechowski, Barbag; komisję zachodnioniemiecką: prof. prof. Mertineit, Zernack, Wöhlke. Zdołano osiągnąć znaczne zbliżenie stanowisk w oparciu o projekty zaleceń (polski i zachodnioniemiecki), dotyczących stosunków PRL–RFN w okresie powojennym. Specjalistom polskim udało się przeforsować szereg istotnych tez, uprzednio uzgodnionych i przygotowanych przy współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i odpowiednio zabezpieczających naszą ocenę źródeł trudności w stosunkach Polski z RFN (rewizjonizm terytorialny rządów RFN, brak gotowości do ostatecznego uznania granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej, roszczenia do wyłącznej reprezentacji całego narodu niemieckiego – *Alleinvertretungsrecht*, podtrzymywanie fikcji prawnej o istnieniu Rzeszy Niemieckiej w granicach z 31 grudnia 1937 r. i tzw. teorii identityczności RFN z Rzeszą Niemiecką, doktryna Hallsteina itp.). Opracowany projekt zaleceń nie ma charakteru wiążącego. Nie ma on być przedmiotem dyskusji na plenarnych gremiach obu komisji oraz dalszych prac mieszanego komitetu redakcyjnego w Brunzshwiku we wrześniu br.

4) Pomimo, generalnie rzecz oceniając, niezadowolającego stanu wprowadzania do praktyki życia szkolnego uzgodnionych zaleceń obejmujących okres do 1945 r., daje się jednak zauważyć, że obraz Polski w niektórych podręcznikach szkolnych wydawanych ostatnio w RFN ulega procesowi powolnych zmian na korzyść i określonej obiektywizacji. Wycofano się (poza Bawarią) z tezy o normańskiej genezie państwa polskiego, tezy o misyjnym charakterze kolonizacji niemieckiej na ziemiach polskich w średniowieczu; z tezy, że rozbiory Polski warunkowane były głównie jej sytuacją wewnętrzną itp. Widoczny jest także postęp w najnowszych wydawnictwach kartograficznych. Zaczyna się zaznaczać już prawidłowo naszą granicę na Odrze i Nysie Łużyckiej (zniknęło określenie „pod polską administracją”), aczkolwiek nadal wykropkowuje się granicę III Rzeszy. Są to jednak przykłady sporadyczne.

Argumentem najczęściej wysuwany przez RFN wobec naszej zdecydowanej krytyki, odnośnie niedostatecznego wprowadzania do programów szkolnych w RFN wspólnych zaleceń, jest zasłanianie się skomplikowaną strukturą federalną RFN oraz rzekomym brakiem kompetencji rządu federalnego w ingerowanie w politykę oświatową poszczególnych landów, ponoszących w świetle konstytucji autonomiczną odpowiedzialność. Argumentuje się, że Stała Konferencja Ministrów Kultury Krajów Federalnych jest jedynie organem doradczym rządu federalnego, a jej zalecenia mogą zapadać jedynie na zasadzie jednomyślności. Jest to oczywisty wybieg, chociaż nie można zupełnie ignorować trudności z wdrażaniem uzgodnionych zaleceń w życie ze względu na strukturę federalną i rządów różnych partii politycznych w krajach federalnych. Większa szansa wdrażania istnieje w krajach rządzących przez SPD/FDP. W przypadku rządów krajowych CDU względnie CSU mamy do czynienia z obstrukcją i wznoszeniem sztucznych barier, jak np. osławione zalecenia w sprawie tzw. Ostkunde, wydane przez bawarskiego ministra kultury w Bawarii (23 listopad 1973 r.), wręcz zakazujące wprowadzania do szkół bawarskich uzgodnionych przez obie komisje zaleceń.

5) Sprawa rewizji treści podręczników szkolnych znalazła w RFN pewien odzew w opinii publicznej i środkach masowego przekazu. Była ona również przedmiotem kilku, ze złej i dobrej strony, interpelacji poselskich w Bundestagu. Pomimo poważnego zróżnicowania składu osobowego komisji zachodniemieckiej, komisja ta jako całość jest obiektem ataków podejmowanych przez konserwatywną prawięcę rewizjonistyczną w RFN, zwłaszcza przez eksponentów antypolskich kampanii, jak np. [Herberta] Hupkę, [Herberta] Czaję, [Heinricha] Windelena. Do pozytywnych rezultatów w dotychczasowej działalności komisji należy przede wszystkim stworzenie odpowiedniego zainteresowania środowisk naukowych, nauczycielskich i dydaktycznych, wydawniczych, organizacji młodzieżowych, a także czynników politycznych, wynikami prac obu komisji. Sprawy podręcznikowe są przedmiotem licznych konferencji i sympozjów, organizowanych również z inspiracji partii politycznych jak SPD, czy nawet CDU.

6) Dążeniem strony polskiej będzie, by – po wypracowaniu wspólnych zaleceń do okresu 1945–1975 – nastąpiło przeniesienie punktu ciężkości w działalności komisji na zadania kontrolne w odniesieniu do pełnego wprowadzania w praktykę życia szkolnego uzgodnionych zaleceń oraz na organizowanie konferencji specjalistycznych, poświęconych m.in. analizie ukazujących się w obu krajach nowych podręczników szkolnych. Kontynuacja działalności obu komisji wydaje się ze wszelkich miar pożyteczną i odpowiadającą w pełni naszym interesom. Przyjęcie funkcji nadzorczych i kontrolnych nad procesem wdrażania wspólnych zaleceń daje nam efektywny instrument w stałym oddziaływaniu na treści nauczania w RFN, a także na środowiska pedagogów i wydawców. Poprzestanie na wypracowaniu wspólnych zaleceń groziłoby potencjalnie zaprzepaszczeniem szansy na ich wprowadzenie w życie. Ponieważ po stronie RFN jest w tym zakresie nieporównywalnie więcej do zrobienia, stroną odnoszącą przeważające korzyści będzie Polska.

7) Nowe i znacznie szersze niż to było podyktowane wypracowaniem wspólnych zaleceń z zakresu historii i geografii zadania wynikające z zamiaru nadania obu komisjom funkcji nadzorczych nad właściwą realizacją wspólnych zaleceń oraz wynikające z dążenia do przekształcenia tych komisji w rodzaj organów międzyrządowych, wskazują na potrzebę nowych przemyśleń, odnośnie struktury organizacyjnej. Proponuje się, by – przy zachowaniu dotychczasowej obudowy organizacyjnej naszej komisji, tj. formalnego powiązania jej z Instytutem Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania – zasadniczo wzmocnić działalność Komisji pod względem organizacyjnym, tak by społecznie zaangażowanych członków naszej komisji optymalnie odciążyć od czynności administracyjnych. Niezbędnym jest zwłaszcza przyciągnięcie do współpracy z Instytutem Programów Szkolnych wybitnych naukowców – specjalistów, dysponujących szeroką wiedzą o treściach nauczania w RFN (np. tow. tow. [Zbigniew] Kulak, [Alfred] Konieczny, [Andrzej] Mura). Dotychczasowe doświadczenie wskazuje, że Instytut Programów Szkolnych nie jest odpowiednio przygotowany od strony kadrowej do zabezpieczenia realizacji nowych zadań przez komisje po zakończeniu prac nad wypracowaniem końcowych zaleceń. Praktyka potwierdza, że funkcjonowanie komisji w ramach Instytutu Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania dostarcza nam dodatkowych argumentów na rzecz podwiązania komisji zachodniemieckiej z organem administracji rządowej. Dla podniesienia rangi komisji mogłoby mieć znaczenie również usankcjonowanie jej działalności m.in. w ewent. umowie kulturalnej między Polską a RFN.

W n i o s k i

1) Po zakończeniu I etapu prac komisji nad wypracowaniem wspólnych zaleceń do historii i geografii celowym jest:

– skupienie głównej uwagi na wynegocjowanie odpowiedniego dla nas tekstu zaleceń do okresu po 1945 r.,

– zmiana statusu komisji pod kątem pełnienia funkcji kontrolnych i nadzorczych nad wdrażaniem przyjętych zaleceń w praktykę życia szkolnego w obu krajach.

2) Mając na uwadze znaczne opory ze strony RFN we wprowadzaniu w życie wypracowanych zaleceń, należy sprawę realizacji zaleceń traktować jako jedną z ważnych płaszczyzn wypełniania konkretną treścią Układu PRL–RFN oraz jeden z podstawowych warunków sfinalizowania umowy o współpracy kulturalnej między PRL a RFN.

3) Należy wystąpić wobec RFN z oficjalnym postulatem podniesienia rangi obu komisji poprzez zapewnienie im statusu komisji międzyrządowych, wyposażonych w kompetencje nadzorujące prawidłowe wprowadzanie w życie nowych treści do podręczników szkolnych, sformułowanych we wspólnych zaleceniach.

4) W miarę osiągnięcia postępu w uzgodnieniach dalszych zaleceń, tj. po 1945 r., a zwłaszcza w zakresie praktycznego wdrażania ich w życie, należy dawać wyraz naszej pozytywnej ocenie działalności komisji w środkach masowego przekazu, w publicystyce i periodykach naukowych.

5) Należy podjąć zamierzone kroki celem wzmocnienia składu komisji o ekspertów specjalizujących się w treściach nauczania w RFN jak np. Kulak, Konieczny, Mura oraz utrzymać dotychczasowe ramy organizacyjne pracy komisji jako instrumentu Instytutu Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania.

6) Należy zintensyfikować nasze oddziaływanie na środowiska szczebla krajowego w RFN, odpowiedzialne za politykę oświatową i wydawniczą m.in. w drodze organizowania seminariów, odczytów, spotkań specjalistycznych oraz w oparciu o postępowe organizacje społeczno-polityczne działające w środowiskach nauczycielskich i młodzieżowych.

/-/ J. CZYREK

Sygnatura:

AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16

Dokument 6

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH

Nr Pf-519/J.Cz./75

Warszawa, dn. 21 października 1975 r.

POUFNE

NOTATKA INFORMACYJNA

dot. VIII sesji Komisji PRL i RFN d/s rewizji podręczników szkolnych.

/-/ Olszowski

Otrzymują:

Tow. Olszowski
Tow. Tejchma
Tow. Łukaszewicz
Tow. Werblan
Tow. Frelek
Tow. Maciszewski
Tow. Kaliski
Tow. Kuberski
Tow. Kaczmarek
Tow. Kurowski
Tow. Rakowski
Tow. Wojna
Tow. Markiewicz
Tow. Krassowska
Tow. Grześ

Tow. Adamski
Tow. Czyrek
Tow. Kułaga
Tow. Tepczyński
Tow. Feliksiak
Tow. Noworyta
Tow. Pawlak
Tow. Wujek
DCI

Kurierem:

Ambasada PRL w Bonn, w Berlinie
Misja Wojskowa PRL w Berlinie Zachodnim

W uzupełnieniu notatki z dnia 4 września 1975 r. Nr Pf-441/J.Cz./75 o stanie dotychczasowych prac Komisji UNESCO PRL i RFN d/s rewizji treści podręczników szkolnych oraz wnioski, przedkładam informację z VIII sesji Komisji PRL i RFN d/s rewizji podręczników szkolnych, która odbyła się w Warszawie w dniach

29 września do 1 października 1975 r. Sesja ta dotyczyła wypracowania, w oparciu o uprzednio przedstawione punkty widzenia obu stron, zaleceń w odniesieniu do stosunków PRL-RFN po 1949 r. Była ona kontynuacją VII sesji obu Komisji ds. rewizji podręczników szkolnych w Brunzshwiku (13–18.IV.1975 r.). Przedstawiony wówczas projekt zaleceń przez ekspertów z RFN nie uzyskał akceptacji ekspertów polskich, głównie ze względu na diametralnie przeciwstawne oceny sytuacji międzynarodowej, stanu i przyczyn trudności między PRL i RFN w latach poprzedzających normalizację stosunków obu państw. Dodatkową trudność sprawiał fakt, że eksperci w RFN uzależnili opublikowanie uzgodnionych już zaleceń z zakresu historii i geografii do 1945 r. od przyjęcia zaleceń przez obie strony w odniesieniu do stosunków PRL–RFN.

W tym sensie VIII sesja miała decydujące znaczenie, przesądzające o powodzeniu względnie niepowodzeniu całego przedsięwzięcia. Świadomość tej odpowiedzialności była punktem wyjścia powołania ad hoc mieszanych komitetów redakcyjnych dla przygotowania odpowiednich projektów zaleceń i możliwości ich akceptacji przez gremia plenarne w obu Komisjach Podręcznikowych. Metoda tak obrana okazała się skuteczna, gdyż przyczyniła się w znacznej mierze do wyraźnego określenia granic możliwego kompromisu w sprawach kontrowersyjnych. W rezultacie pracy mieszanych komitetów redakcyjnych, w skład których weszło po 3 przedstawicieli z obu Komisji (prof. prof. W. Markiewicz, M. Wojciechowski, J.[ózef] Barbag – ze strony polskiej, prof. prof. W. Mertineit, K. Zernack, W.[ilhelm] Wöhlke – ze strony RFN), opracowano 2 projekty zaleceń. Były one przedmiotem wnikliwej analizy na posiedzeniach plenarnych w obu krajach oraz odpowiednich korekt zgłoszonych przez członków i ekspertów obu Komisji. Wprawdzie polskiemu komitetowi redakcyjnemu udało się w wielu punktach doprowadzić do kompromisu, odpowiadającemu naszym postulatom i polskiemu punktowi widzenia na ocenę tła międzynarodowego w kontekście stosunków PRL-RFN, to jednak tak przygotowane projekty zaleceń zostały istotnie zmienione przez plenarne posiedzenia w łonie Komisji Podręcznikowej RFN. W rezultacie przed VIII sesją w Warszawie były dwa projekty zaleceń, tj. ekspertów z PRL i RFN, o rozbieżnych ocenach w sprawach podstawowych w stosunkach PRL–RFN. Ten stan rzeczy wynikał głównie z próby narzucania ekspertom polskim przez ekspertów z RFN tendencyjnej oraz rewizjonistycznej wykładni źródeł trudności w stosunkach PRL–RFN w okresie powojennym.

W szczególności eksperci z RFN dążyli do przeforsowania we wspólnych zaleceniach:

- tzw. konstytucyjności opcji zjednoczeniowej (nadrzędnym zadaniem polityki zagranicznej RFN jest przywrócenie jedności Niemiec „w wolności i przy samostanowieniu),
- rzekomego istnienia Rzeszy Niemieckiej, co miało implikować *modus vivendi* w ocenie politycznej Układów zawartych przez RFN, ZSRR, PRL i innymi krajami socjalistycznymi w latach 1970–1974,

– zachowanie tzw. zastrzeżeń prawnych, jak np. Friedensvorbehalt w poczdamskiej wykładni peace settlement, Alleinvertretungsmassung, doktryna Hallsteina, Kernstaatstheorie, itp.,

– stawiania znaku równości między cierpieniami i ofiarami narodu polskiego w okresie okupacji hitlerowskiej i II wojny światowej a konsekwencjami przegranej wojny przez III Rzeszę dla narodu niemieckiego,

– tendencyjne eksponowanie dążenia Polski do osłabienia gospodarczego Niemiec po 1945 roku w kontekście alianckiej polityki w pierwszych latach powojennych w stosunku do okupowanych Niemiec,

– określenie przez ustawę zasadniczą RFN tzw. ram polityki wschodniej i polityki wobec Polski (priorytet zjednoczenia Niemiec na zasadach rewizjonistycznych),

– eksponowanie rewizjonistycznych celów polityki USA i W. Brytanii w okresie polaryzacji sił po II wojnie światowej jako metody usprawiedliwienia polityki rewizjonistycznej RFN wobec Polski i innych KS (przemówienie Wilsona^h Churchilla w Fulton, Jamesa Byrnesa w Stuttgarcie itp.),

– sztuczne podniesienie rangi tzw. polityki pokoju i porozumienia z Polską za rządów chadeckich (nota pokoju z marca 1965 r.ⁱ, deklaracja z 13 grudnia 1966 r., oferta rezygnacji z siły lub groźby jej użycia w stosunkach z krajami socjalistycznymi itp.),

– stawianie znaku równości między propozycjami polskiej dyplomacji z lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych (Plan Rapackiego, Plan Gomułki, strefa bezatomowa w Europie, system bezpieczeństwa zbiorowego w Europie) a rzekomymi inicjatywami pokojowymi ówczesnych rządów RFN (Plan Edena, Plan Hertera),

– zamazywanie cezury zwrotu w polityce wschodniej RFN po przejęciu steru władzy w Bonn przez Koalicję rządową Brandta-Scheela (próba przypisywania zasług w polityce wschodniej rządowi chadeckim).

Próba forsowania powyższych ocen przez ekspertów z RFN na VIII sesji w Warszawie nie powiodła się. W wyniku wielogodzinnych dyskusji o charakterze polemicznym oraz nieustępliwego stanowiska, reprezentowanego przez ekspertów polskich oraz wielogodzinnych rozmów w kularach VIII sesji zdołano wypracować zalecenia oraz osiągnąć kompromis, odpowiadający postulatowi polskiemu. Konferencji dwukrotnie groziło zerwanie, spowodowane naleganiem ekspertów z RFN na włączenie do wspólnych zaleceń tzw. kompleksu niemieckiego w wykładni zasad polityki RFN. Generalnie rzecz biorąc, polskim ekspertom udało się we wspólnych zaleceniach przeforsować oceny, odpowiadające podstawowo kierunkowi nauczania w szkolnictwie naszym o RFN, o powstaniu tego państwa i stosunkach z Polską w okresie powojennym (definitywne rozwiązanie Rzeszy Niemieckiej, rewizjonizm terytorialny RFN w okresie pierwszych 20 lat powojennych, powiązanie ostateczne-

[3]

^h Tak w oryginale, powinno być: Winstona.

ⁱ Tak w oryginale, powinno być: z marca 1966 r.

go uznania granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej przez RFN z wymogami stabilizacji i bezpieczeństwa w Europie. Określenie tzw. zasad w polityce niemieckiej RFN jako kontynuacji polityki rewizjonizmu i głównej przeszkody na drodze do efektywnego bezpieczeństwa w Europie, przewyższanie obciążeń z przeszłości jako ważnej przesłanki w procesie normalizacji stosunków, wpływ mocarstw zachodnich na kształt systemu ustrojowego i parlamentarnego w RFN itp.).

Wspólne zalecenia nie przedstawiają wyczerpująco całokształtu stosunków między obu państwami. Ograniczono się w nich do przedstawienia tego zakresu problemów, które są szczególnie ważne z punktu widzenia prawidłowego nauczania w szkole. Przyjęte zalecenia nie wykraczają w zasadzie poza sprawy bezpośrednich stosunków między PRL a RFN. Tam gdzie było to nieodzowne i podyktowane względami metodologii nauczania nawiązano do sytuacji międzynarodowej, zwłaszcza w okresie poprzedzającym powstanie Republiki Federalnej Niemiec. Uzgodnienie wspólnych zaleceń oznacza opublikowanie wszystkich zaleceń, dotychczas opracowanych w wyniku blisko czteroletniej pracy obu Komisji Podręcznikowych.

Obecnie punkt ciężkości pracy obu Komisji przesuwają się na wdrażanie wypracowanych zaleceń w praktykę życia szkolnego w obu krajach oraz poddawanie na konferencjach specjalistycznych analizie treści nauczania w kierunku ich dostosowywania do wspólnych zaleceń.

Wraz z przyjęciem zaleceń, dotyczących stosunków między PRL i RFN wyczerpany został pod względem chronologicznym całokształt realizacji polsko-niemieckich na przestrzeni dziejów (do 1945 r. i od 1945 r. do 1975 r.)*.

/-/ J. Czyrek

Sygnatura:

AMSZ, Dep. IV, z. 32/82, w. 16

[4]

* Wnioski do działania na przyszłość zostały zawarte w notatce informacyjnej z dnia 4.IX.1975 r. Nr Pf-441/J.Cz.) „o stanie dotychczasowych prac Komisji UNESCO PRL i RFN d/s rewizji treści podręczników szkolnych oraz wnioski” (Dokument nr 5).